

Šamaanin portti toiseen todellisuuteen

■ PERTTI KOSKIMIES

Timo Miettinen (teksti) ja Heikki Willamo (kuvat): *Pyhät kuvat kalliiossa*. Otava 2007.

Jääkauden jälkeen Suomessa on elänyt viitisen sataa ihmissukupolvea. Viimeiset viisi sukupolvea ovat jättäneet maankamaraan, vesiin ja ilmakehään enemmän jälkiä kuin satakertainen sukupolvien ketju heitä ennen. Historiantutkijoita tämä saattaa harmittaa, mutta maapallon muulle elämälle se on ollut onneksi.

Noin 5 000–7 000 vuotta sitten eläneet kampakeraamisen kulttuurin suomalaiset jättivät jälkeensä kuitenkin massiivisempia merkkejä kuin heitä edeltäneet ja seuranneet sukupolvet: kalliomaalauksia.

Matka mielen syvyyksiin

Museoviraston ja Kymenlaakson maakuntamuseon arkeologina toiminut Timo Miettinen on tutkinut kalliomaalauksia 1970-luvun puolivälistä. Hän on löytänyt monia uusia maalauksia ja paneutunut kalliotaiteen sisältöanalyysiin, joka on huomattavasti hankalampaa ja ristiriitaisempaa kuin pelkkä kuvaston erittely ja tilastointi. Kirjailija ja valokuvaaja Heikki Willamo on puolestaan ihastunut kalliotaiteeseen luontoretkillään ja ennen kaikkea kootessaan kuva- ja tekstimateriaalia *Hirven klaani* -teoksensa (Otava 2005).

”Pelkästään rationaalinen lähestymistapa ei välttämättä riitä kalliotaiteen kaltaisen moniulotteisen ilmiön kohdalla”, kirjoittavat Timo Miettinen ja Heikki Willamo teoksensa saatesanoissa. On varmasti

totta, että tietämys muutamien vuosisatojen takaisesta šamanismista ja muusta mytologiasta ei ole riittävä työkalu vuosituhansien takaisten kuvien tulkintaan.

Toisaalta tiedemaailma ei yksimielisenä hyväksyne Miettisen subjektiivista, eläytyvää asennetta kalliotaiteen sisältöanalyysin metodiksi. Tuskin tästä lähestymistavasta on haittaakaan tilanteessa, jossa ehdotonta totuutta kalliomaalauksen sisällöstä ja syistä ei koskaan saatane selville? Se antaa lukijalle ainakin uusia eväitä ja kiihdyttää mielikuvitusta. ”Voimme ymmärtää vierasta hengen maailmaa vain astumalla siihen itse sisälle”, siteeraa Miettinen myytitutkija Mircea Eliadea, ja toteaa toisaalla: ”Olen ottanut vapauden kertoa myös omista tutkimustyöni aikana kertyneistä kokemuksistani ja elämyksistäni siinä toivossa, että ne voisivat rohkaista lähestymään omakohtaisella tavalla muinaisuuttamme ja sen ulottuvuuksia.”

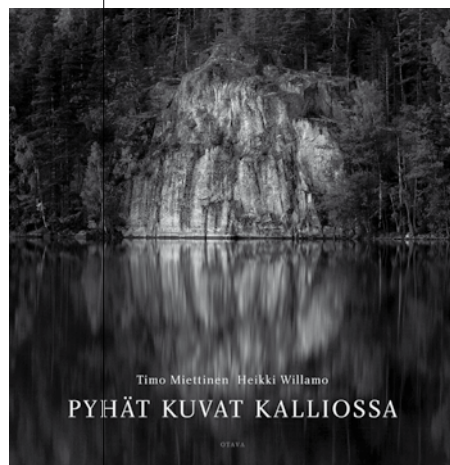
Alussa oli kuva

Kirja esittelee edustavimmat ja mielenkiintoisimmat kalliomaalauksemme nimenomaan siinä tarkoituksessa, että niiden synty ja tarkoitus paljastuisi. Kuin kirjan päähenkilöinä omissa luvuissaan saavat suurimman huomion Kuusankosken Pakanavuori, Koloveden maalaukset, Ristiinan Astuvansalmi ja Uitamonsalmi, Laukaan Saraakallio, Valkealan Verlankoski, Mäntyharjun Haukkakallio, Puumalan Maksasaarenselkä, Jaalan Uutelanvuori, Ruokolahden Kolmiköytisienvuori, Suomussalmen Väräkallio,

Konniveden Haukkavuori ja muutamat muut.

Kaikkiaan Suomesta on löydetty satakunta kalliomaalauksia vuodesta 1911 lähtien, jolloin Jean Sibelius huomasi Kirkkonummen Vitträskin itäpäässä niistä ensimmäisen. Seuraava paljastui naapurista Juusjärveltä vasta 1963. Kun kalliomaalauksia opittiin etsimään, niitä myös löydettiin ripeään tahtiin, mutta moni on luultavasti vielä piilossa.

Kun useimmat kalliotaidetta esittelevät kirjat käyvät maalauksia läpi kohde kerrallaan, Timo Miettinen piipahtaa pitkin kirjaa kalliolta toiselle sen mukaan, mitä aihetta – hirveä, ihmistä, venettä, käärmettä – tai merkitystä hän kulloinkin tarkastelee. Aihepiirejä ja eri kuvakokonaisuuksia yhdistellen, eritel-

len ja vertaillen pääsee varmasti pitemmälle kalliomaalauksen tarkoitusta pohdittaessa.

Heikki Willamon kuvat todistavat valokuvaajan vankasta ammattitaidosta, hyvin harkituista valoisista, kalliosta maisemassaan, yksityiskohtien poiminnasta. Oikeaa valotushetkeä ja kuvakulmaa on selvästi haettu harkiten ja oivalli-

simpia olosuhteita odotellen. Eri-tyisesti ilta- ja yövalossa sekä talvella otetut kuvat puhaltavat henkeä Miettisen eläytyvälle ja tunnelmalliselle tekstille. Ne vahvistavat tekstiä, joka päättelee kuvat pyhiksi ja esihistoriallista ihmistä puhutelleksi; eikä vain kuvat, vaan myös kalliot ihmismäisine ja muine muotoineen.

Kuvatekstien puuttuessa lukija ei kuitenkaan osaa varmasti yhdistää kaikkia kuvia tekstissä esiintyviin paikkoihin silloin, kun samalla tai vierekkäisellä sivulla mainitaan useita kohteita. Toisaalta tämä saa lukijan syventymään tekstissä kerrottuihin kuvioihin ja kallionmuotoihin syvällisemmin ja pohtimaan, mitä kaikkea kuvista voi todella lukea.

Kirjan muoto ja huokoinen paperi ovat samanlaiset kuin Willamon *Hirven klaanissa* ja sopivat erinomaisesti tähänkin teokseen.

Lähdekirjallisuus olisi kannattanut luetella kirjan lopussa eikä kansipaperin takaliepeessä, koska aikojen saatossa kansipaperit katoavat tai repeilevät. Edes summittainen kartta paikkojen suhteesta toisiinsa olisi ollut paikallaan, se olisi helpottanut kalliomaalausten alueellisen jakauman hahmottamista, mikä on yksi johtolanka kuvien synnyn ja sisällön pohtimiseen.

Maailman vanhin media

Pyhät kuvat kalliossa on tarkoitettu elämykselliseksi lukemistoksi ja katselukirjaksi kalliotaiteesta. Kirja on kiintoisa lukuelämys kaikille suomensuvun historiasta kiinnostuneille. Kalliotaiteen ohella se kertoo Miettisen retkistä, ajatuksista, tunnelmista ja mielentiloista kallioiden äärellä tai matkalla niille sekä maalauksien löytöhetkillä.

Asioiden avoin pohdinta luo lukijalle mahdollisuuden johtopäätösten uskottavuuden ja epävarmuustekijöiden miettimiseen.

Lukuisat viittaukset moniin kohteisiin, toistot ja takaumat, hyppäykset eri aikakausiin ja maailmankolkille sekä milloin minkäkin kohteen tai kuvan nimeäminen merkittävimmäksi, kauneimmaksi tai jollain muulla superlatiivilla vaikeuttavat kokonaisuuden hahmottamista. Peräkkäiset kuvattomat ja väliotsikottomat, polveilevat ja joskus koukeroiset ajatukset vaativat keskittymään. Hankalat lauserakenteet katkovat lukua liian usein.

Miettisen mukaan tärkein lähtökohta kalliotaiteen lukutavalle on suomalainen muinaisusko, joka on tallentunut esimerkiksi kansanrunoissa ja saamelaisessa mytologiassa. Hän päätyy siihen, että kalliomaalaukset liittyivät niin metsästyksen, uskonnon kuin hedelmällisyydenkin riitteihin. Kalliot kuvineen yhdistivät tämän ja tuonpuoleisen, ja niitä pitkin kulivat niin hirvijumala kuin eläimen hahmon ottanut šamaani alisen ja ylisen maailman väliä.

Järjestelmällisempiä

paikkaesittelyjä kaipaaville

Vastapainoksi ja vertailukohdaksi tämän kirjan pohdinnoille kalliomaalauksista kiinnostuneen kannattaa tarkastella myös muita viime aikojen teoksia. Erityisen arvokkaita ovat Pekka Kivikkään kirjat, joissa hän on urauurtavasti dokumentoinut kalliokuvia. Hänen ensimmäinen kattava perusteoksensa maamme kalliomaalauksista oli *Kalliomaalaukset, muinainen kuva-arkisto* (Atena 1995), joka paljastettiin Tieto-Finlandialla.

Kirjassaan *Kallio, maisema ja kalliomaalaus* (Minerva Kustannus 2005) Pekka Kivikäs kävi läpi kaikki suomalaiset kalliomaalaukset yhdistäen niihin maisemat, johdatellen kuvien tulkintaan ja antaen ohjeita uusien kohteiden löytämiseen. Lisäksi hän on kirjassa *Saimaan ja Päijänteen alueen kalliomaalausten sijainti ja syntyäika* (Kopijyvä Kustannus 1999) yhdessä Timo Jussilan ja Risto Kupiaisen kanssa määrittänyt muiden muassa maalausten ikää.

Pekka Kivikäs on hakenut tulkinta-apua kotimaan kalliomaalauksille myös muualta Pohjois-Euroopasta, kuten käy ilmi teoksista *Ruotsin pyyntikulttuurin kalliokuvat suomalaisin silmin* (Kopijyvä Kustannus 2003), *Uralilta Jeniseille, Etelä-Uralin, Tomjoen ja Hakassian kalliokuvia* (Kopijyvä Kustannus 2001) ja *Altain vuorilta Baikalin kalliolle* (Minerva Kustannus 2005).

Timo Miettinen muotoilee kalliotaiteilijoiden syvällisen perinnön meille upeasti: ”Kuinka hienostunut onkaan kivikautisen ihmisen jälkeensä jättämä merkki maaemnon pinnalla! Vain muutama valkoinen kvartsinsiru, saviasian palanen ja sateen vaalentama norpan luun palanen. Ja kuitenkin asuinpaikkaa on voitu käyttää jopa tuhansia vuosia.”

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti, tietokirjailija ja tiedetoimittaja.